

Přestat se zapírat

S Idou Kellarovou o jejím rozhodnutí překročit rodinné tabu a přihlásit se k romské identitě

ADAM ŠŮRA

Jako dítě se nesměla kamarádit se „špinavými cigány“. Dnes se k romství hlásí a pracuje s romskou mládeží. V životě ldy Kellarové k tomu vedla dlouhá cesta. Příběh této hudebnice, zpěvačky a v současnosti především hudební pedagožky ilustruje některé nesnáze, jimž v našem domácím prostředí musí čelit menšiny.

Váš tatínek, Koloman Bitto, byl vynikající hudebník a Rom se slovenskými kořeny. Vy jste ale jako dítě vyrůstala s tím, že otec je Maďar. Jak k tomu došlo?

Tatínkův osud, a vlastně i celé jeho rodiny, byl dost zamotaný. Dodnes je to nedořešené. Oni v sobě mají po generace zakořeněný stud, že jsou Romové. Někdo z rodiny o sobě říkal, že je Slovák, někdo že Maďar, dokonce se šlechtickými předky. Tatínek už odmala vyrůstal v tom, že má svoje romství zapírat. Přitom si představte tu absurditu: pocházel ze slovenských Horných Salib v okrese Galanta. Rodina, strýcové, tety, bratřenci, sestřenice tam měli domky, spíš takové z hlíny uplácené chatrčky to byly: navenek bíle natřené, uvnitř jedna místnost bez podlahy, jen udušaná hlína, nahoře seno, na kterém se spalo. Kuchyň a sporák byly většinou na zahradě. Tam se vařilo a vůbec většina života se odehrávala venku. Dřevěný záchod byl někde přes cestu. A tomu místu, kde v Salibech takhle pohromadě žili, se říkalo Cigánská ulica.

Přesto vaši příbuzní odmítali, že jsou Romové.

Přesně. Romové bydleli na druhé straně obce. Oni byli černější než moji příbuzní. A ti jim neřekli jinak než *špinaví cigáni*. Když jsem do Salib jezdila jako dítě – a jezdila jsem tam

často a hrozně ráda – nesměla jsem se *špinavými cigány* kamarádit. Jak už to tak bývá, do jednoho z nich jsem se zamilovala, šlo o moji první platonickou dětskou lásku. Proláklo se to a nastal velký malér. On dostal název a já zákaz se k němu jenom přiblížit.

Váš otec se jako hudebník uchytil v majoritní společnosti. Působil v Opavě a pak v Brně. Byl to jeho cíl?

To byl spíš cíl jeho ženy, mé maminky. Rodiče se seznámili, když byl táta na vojně ve Vrbně pod Pradědem. Hrál tam s cimbálovou muzikou. Maminka učila v místní školce, a protože hrozně ráda zpívala, k cimbálovce se přidala. Vznikla z toho láska. Tatínek byl asi rád, že může odejít ze Salib, protože tak to v jeho rodině dělali skoro všichni – jedna moje teta třeba žije v Turnově, druhá v Děčíně. Aby zakryly své romství, vzaly si Neromy.

Asi je potřeba zdůraznit, že i vaše maminka pochází z bílé majority.

A jak byla učitelka, dost zorganizovaná, praktická a trochu generál, tak život s tatínkem pojala jako výchovný projekt. Naučila ho noty. On byl výtečný muzikant, všichni jeho příbuzní taky, živil se tím, ale noty neuměl nikdo, což je mimochodem taky typicky romské. Maminka tatínka přiměla k tomu, aby se přihlásil do orchestru divadla Zdeňka Nejedlého v Opavě. Ve

městě pak učil i v lidové škole umění. Mamince to ale nestačilo a dokopala ho, aby se přihlásil do BROLNu, Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů. Z nějakého důvodu to pro ni byl vrchol, cílový bod. Tatínek opět uspěl, a tak jsme se stěhovali do Brna. Maminka tomu obětovala všechno, i svou kariéru. Abychom měli v Brně kde bydlet, opustila školství a nastoupila k brněnským pozemním stavbám jako jeřábnice. Byla to jediná cesta, jak byt rychle získat. Vše kolem stěhování bylo také na ní, protože tatínek byl kromě hudby hrozně nepraktický. V BROLNu se mimochodem potkal s cimbálistou, nějakým panem Hriskem. Ten byl ještě černější než táta a k romství se hlásil. Pochopitelně si spolu nejvíc rozuměli – lidsky i hudebně – a kamarádili se. Všem pak podle mě bylo jasné, že tatínek je Rom. Jen o tom nikdo nemluvil. Navenek se všichni tvářili, že není.

Vy i vaše dvě sestry jste tedy vyrůstaly s tím, že jste bílé.

Šlo to snadno, třeba já měla blondaté vlásky. Zároveň jsem ale romství vstřebávala. Když se na to dívám zpětně, tak asi nejvíc z nás dětí. Do Salib, za tatínkovou rodinou, jsem jezdila od narození. Trávila jsem tam prázdniny, všechny možné víkendy, někdy i Vánoce a jiné svátky. Asi to bylo dáno tím, že jsem byla nejstarší, takže mě maminka posíla-

la k příbuzným, aby měla čas na mé sestry, zvláště když byly malé. Život v Salibech jsem si nesmírně oblíbila. Byl to můj druhý domov. Pamatuju si, jak jsme tam s tatínkem jezdili z Opavy na skútru. Pořád se ohlížel, měl strach, abych neusnula a nespada. Mně ale celou cestu vzrušením bušilo srdce, jak jsem se tam těšila. Na spánek nebylo ani pomyslení.

Co pro vás na životě v Salibech bylo tak vzrušující?

Na tatínkovi bylo především vidět, jak najednou ožil, když tam dorazil. On měl jinak v sobě takový zvláštní smutek. Příčinou asi bylo to celoživotní zapírání, kým ve skutečnosti je. Na povrch to vyplavávalo různě. I když působil v BROLNu, což byl vlastně ve své době velmi prestižní a protežovaný soubor, pořád si stěžoval, jak se mu tam s ostatními muzikanty špatně hraje, jak mu nikdo nerozumí – kromě pana Hrisky, samozřejmě. V Salibech z něj ale všechno spadlo. Když jsme tam přijeli, za vraty v zahradě už čekali všichni příbuzní a nastala velká radost. Dodnes tátu vidím, jak se najednou otevřel a byl sám sebou. Nic nezakrýval, byl šťastný, prostě nádherný a s ostatními prožíval všechno naplno. Vzali nástroje, začali hrát, ani nespali, trvalo to třeba tři dny a tři noci. Pak šli dělat muziku někomu na svatbu, ze které nám dětem přinesli dorty, na ty jsme se moc těšily. Pak se bez spánku zase muzicírovalo, protože na svatbě se hrálo pro svatebčany, tak si táta a ostatní chtěli užít, že zase můžou dělat muziku jen pro sebe. Já sama jsem kolikrát nemohla spát a tajně jsem vylézala ven, pozorovala a poslouchala. Ozývala se třeba nesmírně smutná muzika, táta plakal a tou hudbou jako by vyznával lásku svému bratřovi. Za chvilku brečeli všichni. A mně to nepřišlo zvláštní, že všichni brečí, protože jsem skrze hudbu cítila smutek s nimi, taková krásná a silná energie v tom byla. Pak najednou spustili čardáš a nikdo už neřešil, proč vlastně byli před chvílí smutní. Přišlo to a zase odešlo, nevrátili se. Byla v tom svoboda, romanti-

V Opavě s maminkou

Foto: archiv Idy Kellarové

ka, silný prožitek. Takhle nějak jsem to romství od nich přebírala.

Že máte romské kořeny, jste si tedy uvědomovala už jako dítě?

To v žádném případě. Když jste dítě, tak neřešíte, jestli je někdo Maďar, Slovák nebo Rom. Mně když bylo sedm let, žena tatínkova bratra mi dokonce prozradila, že jsou Romové. Já

jsem o tom pak vykládala před tatínkovou sestrou a byl z toho poprask. Když mi bylo sedmnáct, babičku, tatínkovu maminku, postihla demence a začala mluvit romsky. V rodině se jinak důsledně mluvilo slovensky nebo maďarsky. To byl taky signál, že něco nehraje. Vycítila jsem, že v rodině je nějaké tabu. Ale rozhodně jsem neměla potřebu se tím zabývat.

Foto: archiv Idy Kellarové

Jaký vliv na vás měla maminka? Popisovala jste ji jako výrazně jinou osobnost než tatínka.

S maminkou jsem to měla těžké a ona se mnou. Já jsem ji strašně neměla ráda, jeden čas jsem ji dokonce úplně nenáviděla. Zatímco tátův svět byl plný citů, lásky k nám dětem a muziky, maminka představovala svět povinností. To bylo samé musíš, nesmíš, co tomu řeknou sousedi,

rychle do hudebky, rychle do školy... Komplikující bylo i to, že na mě jako nejstarší dceru nakládala odpovědnost, které jsem jaksi nebyla schopná vždy dostát. Až teď, s odstupem, mi to celé dává smysl. Protože jestli jsem dneska schopná bez manažera organizovat workshopy v celé Evropě, vyučovat a ještě se starat o druhé, je to díky tomu, co jsem odkoukala od maminky. Sama zvládla domác-

Ida Kellarová (nar. 1956), rozená Bittová. Vystudovala Janáčkovu konzervatoř v Brně a od roku 1975 působila jako hudebnice a herečka v divadle Husa na provázku (tehdy Divadlo na provázku) společně se svou mladší sestrou Ivou Bittovou. Uplatnila se též ve filmu (slovenský celovečerní film *Štvrtý rozmer*, v kinech od roku 1983), natáčela i s brněnským rozhlasovým orchestrem a brněnskou televizí. Po vynuceném odchodu z Československa v roce 1983 rozvinula vlastní metodu výuky zpěvu s prvky psychoterapie založenou na práci s emocemi v rámci své Mezinárodní školy pro lidský hlas. Prostřednictvím workshopů vyučovala zpěv zejména v Dánsku a Norsku. Po roce 1989 se vrátila do vlasti, kde se vedle organizace koncertních projektů a výuky zpěvu začala věnovat práci s romskou mládeží v pěveckém souboru Čhavorenge a v rámci spolku Miret.

nost, tři dcery, tatínka. Vždyť on neuměl ani zatlouct hřebík do zdi, i to musela dělat sama. Já zase měla v devatenácti, ještě před ukončením konzervatoře, první dítě. S tím mi taky pomáhala, abych školu dodělala. Dnes ji obdivuju a ty zlé emoce vůči ní už mám dořešené, odpuštěné.

Vystudovala jste konzervatoř, klavír a violoncello a nastoupila jako hudebnice do věhlasného brněnského Divadla na provázku, kde už působila vaše mladší sestra Iva Bittová. Pak jste odešla do Británie. Byla to emigrace před komunistickým režimem?

Já jsem s komunisty neměla vůbec žádný problém, mně tady vůbec nic nescházelo! To oni měli problém se mnou! Na konzervatoři mě brali za největší talent, viděli ve mně budoucí virtuosku, ale já jsem to flákala. Sice jsem milovala – a dodnes miluju – klasičtější hudbu a uměla hrát Beethovena z listu, ale nebyla jsem schopná podřídit se tehdejšímu akademickému škatulkám.

Po konzervatoři pak jako z nebes přišla nabídka, že v Divadle na provázku potřebují nutně na večer hudební záskok. Vzala jsem to, obstála a začala se v divadle starat o hudební

stránku, která v představeních Provázku hrála velmi důležitou roli. Znamenalo to střídat různé nástroje, improvizovat, hrát intuitivně – v tom jsem se našla. Přitom jsem objevila i svůj hlas, to když jsem zase jednou zaskakovala, tentokrát za svou sestru Ivu, která zrovna odešla na mateřskou. Zkoušeli jsme představení *Bratři Karamazovi*. A zrovna v tom místě, kdy dojde k vraždě otce, měla Iva zapívat text *bez hoře je jen těžký kámen* na takovou bolavou melodii. A já jako osoba zodpovědná za hudbu říkám: *No jo, ale kdo to za tu Ivu dá?* Znáte její vysoko položený čistý hlas. Ten se dá těžko nahradit. A teď do mě Donutil a všechny ty další budoucí televizní hvězdy začaly hučet, že to dám já. Znali moje hulákání z pařeb. Jenže já to už z domova měla tak, že na zpívání nejsem. Na rozdíl od Ivy mám hlas položený nízko a dost hrubý. Tak jsem se bránila, oni do mě hučeli pořád, až mě tak naštváli, že jsem třískla do klavíru a zařvala: *Tak koukejte, že to nevyzpívám!* Zkusila jsem to a ono se to povedlo. V představení to mělo vždycky ohromný úspěch. Pro mě šlo o zásadní objev, protože dneska mě výuka zpívání živí.

To jsme ovšem trochu odbočili od toho, proč jste odešla do Británie.

Důležité je, že jsem neměla jediný důvod odcházet. Měla jsem super pozici v úspěšném divadle, které smělo dokonce občas vyjet na Západ a kde byla výborná mladá parta vynávající svobodný bohémský život. Bydlela jsem v třípokojovém státním bytě, brala na tehdejší dobu slušný plat a k tomu dost často nějaké odměny za to, jaké podávám v divadle mimořádné výkony. Dostala jsem roli ve filmu, měla nabídky z rozhlasu, rozjížděla svoji první kapelu. Bylo mi dvaadvacet a byla jsem za hvězdu. Na komunisty jsem sice nadávala, jako tehdy všichni, ale vlastně mi vůbec nevadili. Žila jsem ve své vlastní realitě. Co je komunismus vlastně zač, jsem začala poznávat až poté, co jsem se při zájezdu divadla do Dánska vdala za jednoho Walesana.

Chtěla jste za ním jít a režim vás nechtěl pustit...

Naopak. On chtěl jít sem. Británii nesnášel, a navíc jsem mu to dala jako podmínku. Ještě je ale třeba říct, že celá ta naše svatba byla spíš takový happening. S Divadlem na provázku jsme se v Dánsku účastnili velkého experimentálního projektu, kdy se dával dohromady Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*. V opuštěné továrně několik divadel z celé Evropy

obsadilo různé kouty, ve kterých se dramaticky ztvárnila vždy konkrétní část *Labyrintu*. Diváci mezi tím měli procházet. Projekt trval přes šest neděl, vládla uvolněná atmosféra, potkávala jsem se tam s nějakým Anthony Welchem z divadla v Cardiffu a zamílovali jsme se do sebe. A šéf toho projektu, Trevor Davis se jmenoval, povídá: *Taková láska nám tady vzniká, tak se zrovna tady vezměte, ne?* A já spontánně, bez ohledu na následky, prostě jako Romka, řekla, že jo. Ať si to tady užijeme. Několik týdnů se nic nedělo a pak najednou Davis přišel: *Zítřka máte svatbu*. No byl to úlet, ale svatbu nám vystrojili nádhernou. Začalo to v kostele, pak v té tovární hale připravili obrovskou tabuli, tak pro dvě stě lidí, na ní tříposchodové dorty, kamion piva nám k tomu vyložili, do toho všichni ti umělci několika národností. Mohla bych o tom vyprávět tři dny. Jenomže když jsem se vrátila domů, šla jsem hned na kobereček do Státního divadla v Brně, pod které Provázek spadl. Nějaký Vávra, náměstek či co, to si přesně nepamatuju – zato si pamatuju, že měl vlasy namodro, on si barvil šediny a vždycky mu to zmodralo – prostě tenhle kovaný komunistka na mě vyrukoval s tím, že jsem se v zahraničí provdala a že to

V Divadle na provázku

Foto: archiv Idy Kellarové

nesmím. Strašně jsem se rozčilila, co je komu do toho, koho jsem si vzala, navíc když chceme oba žít v Československu. Už jsem hrdě kráčela ven, když tu jsem zaslechla, jak říká: *My vás odtud dostaneme*. Snad si mysleli, že Anthony je nějaký špion či co. Od té chvíle nastalo peklo. Z divadla mě vyhodili, svatbu mi neuznali. Antony sem přijel, že se vezmeme znovu. Nastal ale problém, že já měla ve svých českých papírech napsáno, že jsem svobodná, kdežto on ve svých anglických, že je ženatý. Úředníci to nechápali, byly kolem toho nervy. Pod oknem nám každé ráno stálo auto, občas mě sbalili a odvezli na výslech. Do toho Anthony jako cizinec musel za pobyt u nás platit osm nebo dvanáct liber denně. Libra tehdy představovala osmdesát korun, spoustu peněz. Za rok se vydal ze všech úspor a byli jsme na dně. Protože jsem navíc byla uražená, že se za mě nikdo z kamarádů z divadla nepostavil - dnes vím, že moc neměli jak - jednoho dne jsem se rozhodla odejít. Komunistům se to povedlo. Dostali mě odsud.

Jaké byly začátky v Anglii, uměla jste třeba jazyk?

Neuměla. I s manželem jsem se domlouvala rukama nohama. Bydleli jsme ve Walesu na venkově. Líbila se mi příroda, ale cítila jsem se dost osamělá. Zkoušela jsem být normální mámou v domácnosti. Dřívější život mi ale samozřejmě chyběl. Každý den jsem chtěla jet zpátky, a kdybych neměla svoji hrdost, tak to udělám. Do toho stesku a samoty ještě přišlo tušení tátovy smrti. On byl nemocný, už když jsem odjížděla, diagnostikovali mu parkinsona. Já věděla, že na světě už dlouho nebude. Volala jsem domů, jestli se něco nestalo, ale řekli mi, ať jsem v klidu. Byla jsem totiž v tu dobu těhotná a moje praktická maminka usoudila, že mi tátův odchod zatají, aby mě ta zpráva nějak neohrozila. O tátově smrti jsem se tak dozvěděla až s tříměsíčním zpožděním. Přišel dopis od maminky, který začínal: *Lidé přicházejí a odcházejí...* Já už věděla, jak to bude pokračovat,

a málem to se mnou praštilo. Mámu jsem za to začala úplně nenávidět. A teď si představte tu situaci: zatají vám smrt milovaného tatínka, jste v cizí zemi, kde o tom nemáte s kým mluvit, do toho s vámi cloumají zlé emoce vůči mamince, a zpracovat si to všechno musíte úplně sám. Šlo asi o nejkrutější období mého života. Ale víte, co bylo zajímavé? Že s tím vším jako by do mě vjela nová obrovská síla, abych se v té cizí zemi postavila na vlastní nohy.

Taky vám asi pomohlo, že jste se začala vracet k původní profesi. Dostala jste nabídku vystoupit na hudebním festivalu v Cardiffu.

K profesi jsem se úplně nevracela, ta nabídka byla jediná a ze známosti. Ale významná byla pro mě osobně. V Cardiffu jedna herečka organizovala takový hudební festival ve stylu etno či world music, jak se tomu dneska říká. Vystupovaly tam ženy z celého světa. Zнала mě, protože se také účastnila té akce v Dánsku. Díky tomu jsem dostala pozvánku. Vytvořila jsem vlastní program: asi hodinu a půl jsem zpívala slovenské, moravské, cikánské písně, spíš jen pro sebe, potřebovala jsem ze sebe dostat všechnu tu bolest. Neměla jsem to důkladně nacvičené, dost často jsem komolila slova. Když jsem skončila, publikum začalo tleskat, pískat, dupat, volat bravo, všichni vstávali. A já si říkám, co to je, vždyť ani nemohli vědět, o čem zpívám, tady je to přece úplně jiná kultura. Pak mi začalo pomalu docházet, co mi už jako dítěti říkal tatínek: *Hudba je ten nejsilnější jazyk, když budeš dělat muziku, všude ti budou rozumět*.

Tehdy jste začala pořádat svoje pěvecké workshopy?

Byl to prvotní impulz, ale s workshopy jsem začala až za čas v Dánsku. Jak se mi nelíbilo v té Británii, tak jsem řekla Anthonymu, pojďme do Dánska, na něj máme pěkné vzpomínky. Jemu se v Británii taky nelíbilo, takže jsme šli. Jenže v Dánsku to bylo to samé. Všichni jsou tam navenek hrozně milí, lovely, lovely, ale je to jenom

maska. Ve skutečnosti tam mezi lidmi vládne uzavřenost a chlad. Jako u nás dneska. Ale to je teď vedlejší. V Kodani jsem vozila dceru na kole do školky z jednoho konce města na druhý a cestu jsem si zkracovala přes čtvrt Christianii, kde žijí anarchisti, umělci, hipíci... Jak jedu na tom kole, najednou vidím venku oheň. Dodneška si pamatuju, jak mě to zasáhlo. Vůně ohně, ten free život okolo, úplně mě to vrátilo do dětství, na Slovensko, do Salib. Vešla jsem do první hospody, na kterou jsem v Christianii narazila, a říkám: *V neděli tady udělám koncert. Sežeňte mi muzikanty, přivolejte nějaký baby, bude happening*. Přišlo asi čtyřicet ženských, já do nich navalila cigánské písničky, úspěch to byl velký, a od té doby jsem byla v Kodani na roztrhání. Pak jsem objela celé Dánsko a učila lidi zpívat. Do toho jsem i koncertovala.

Jenomže jsem pořád narážela se svým přístupem. Byla jsem mladá, plná síly, energie a typická dánská reakce na to byla: *Ida, calm down*. To je jediné, co oni umějí říct na to, když má člověk nějakou vášeň nebo radost: *Calm down*. Po čase jsem cítila, že už z toho začínám být trochu nemocná, tak jsme se s rodinou přesunuli do Norska, odkud jsem dostala nabídku. Zase jsem učila zpívat, i za polárním kruhem. Tam mě zastihla zpráva o sametové revoluci. Učila jsem zrovna nějaký ženský sbor zpívat trojhlasně *Okolo Hradišta*, a najednou koukám na noviny, že se u nás něco děje. Nechala jsem ženské, ať zpívají samy, a šla k telefonu volat na Provázek. Ve sluchátku zněly ochraptělé, vymluvené hlasy kolegů: *Ido, vyhráli jsme to*. Jako podkres do toho pořád zpíval ten norský sbor *Okolo Hradišta*. Síla té chvíle ve mně myslím vzbudila touhu se vrátit a podílet se na dění u nás. Postupně jsem se odhodlávala, koupila dům na Vysočině, hned vedle chalupy, co si pořídila maminka, a rok nebo dva po revoluci se tady usadila natrvalo.

Kdy jste vlastně začala řešit, jestli jste Romka, nebo ne? Protože u vás je romství věcí rozhodnutí.

Samostatný koncert s klavírem

Foto: archiv Idy Kelarové

Právě až po sametové revoluci, kdy se tady otevřel problém s Romy. Najednou se všude vyrojily nápisy *Cikáni do plynu* a já na to překvapeně koukala a říkala si, kde to vlastně jsme. Z líčení mého života je mi zřejmé, že romství jsem měla v sobě. Ale až situace u nás po revoluce mě donutila si ujasnit, jak to mám doopravdy. Navštívila jsem příbuzné s tím, že už mám dost toho jejich skrývání a ať mi

řeknou, jestli tedy jsme Romové, nebo ne. Oni mi potvrdili, že Romové jsme. Druhý den to sice už zase popírali, ale já jsem si jejich výpověď tajně nahrála na diktafon. Od té chvíle jsem se poprvé v životě začala pořádně soustředit na romskou kulturu, na muziku, všechny ty písničky a harmonie. S mým současným partnerem, Desideriem „Dežo“ Duždou, jsme založili kapelu. Hledali jsme muzikanty,

objížděli i osady na Slovensku, kde má Dežo příbuzné. Nořila jsem se do toho světa čím dál víc a vzpomínala na tátu, jak to romství v sobě celý život zapíral, až jsem si řekla, že tenhle nezdravý stud je potřeba překonat. K romství jsem se přihlásila.

Intenzivně dnes pracujete s romskou mládeží. To jste od začátku měla v plánu?

To se rodilo postupně. Chtěla jsem Romům samozřejmě pomáhat a zaměřovala se přirozeně na lidi svého věku. Jenomže s dospělými je to těžké. Jsou už natolik zaběhlí v tom svém systému, že se s nimi nedá hnout.

V jakém systému?

Najdou se samozřejmě výjimky, ale většinou Romové vyrůstají bez vzorů a bez vzdělání. Naučí se jediné: přežívat. Nemají peníze, nemají cíle, nemají sny, o nic jim nejde. Jsou na ten zmar zvyklí a nevěří, že by se z něj bylo možné dostat. Rezignovali.

Je to problém současnosti, nebo to platilo i za komunismu?

Kdyby chodili Romové k volbám, tak volí komunisty. Na komunismus oni vzpomínají s láskou, protože museli pracovat a byli za to vděční. Zatímco v tom současném systému se vůbec nenašli. Obecně platí, že Romové dobře fungují, když jsou vedení. Jako třeba můj táta. Oni jsou málo schopní se sami zorganizovat a vést se.

Proto jste se zaměřila na mladé Romy?

Jako všichni mladí na světě jsou tvárnější, otevřenější. A jako takoví dovedou ocenit, když je někdo někam směřuje. Taky jim dnešní doba – a to je zase rozdíl od komunismu – nabízí víc možností k růstu. Sice to mají třikrát těžší než lidi z majority kvůli předsudkům a rasismu, takže se musí třikrát víc snažit. Ale když to sobě fakt pracujou a někam to dotáhnou, společnost to ocení. Klíčové je přimět mladé Romy k tomu, aby se chtěli snažit. Jde o to získat jejich úctu a respekt, potom se dají navigovat.

Vystoupení České filharmonie a souboru Čhavoreng. Společné dirigování s Jiřím Bělohlávkem.

Foto: archiv Idy Kellarové

S mládeží pracujete v rámci pěveckého souboru Čhavoreng, což v překladu znamená „Dětem“. Jak soubor funguje?

Na každé letní soustředění pozveme mladé lidi s hudebním talentem, které si během roku vytipujeme. Pořádáme jakési minikonkurzy v sociálně vyloučených lokalitách, v osadách, v nízkoprahových klubech v Česku i na Slovensku. Na soustředění se pak ukáže, jestli nováčci najdou sílu na sobě pracovat. Když to zvládnou, stanou se z nich kmenoví členové souboru, který už má docela jméno. Koncertujeme v pražském Rudolfinu, vystupujeme s Českou filharmonií, dirigoval nás Jiří Bělohlávek. V tomhle vidím cestu: mladým Romům ukázat, že když se snaží, když mají cíle a sny, můžou to někam dotáhnout.

Z programu letních soustředění vašeho souboru je jasné, že tam zdaleka nejde jen o hudbu.

Vedle hudby jde o to, aby členové souboru fungovali jako vzory, protože vzorů je v romské komunitě málo, ostatně dnes i v celé společnosti. Takže hlídáme daleko víc rovin než jen to, jestli někdo dobře zpívá. Začíná to tím, že na soustředěních se důsledně dodržují základní pravidla. Na zkoušky se chodí včas, když nepříjdeš, zůstáváš celý den sám na pokoji. Holky a kluci musí být odděleně, nesmí se scházet na pokojích. Vztahy máme jako bratři a sestry, jako v rodině. Když to porušíš, okamžitě tě vezeme domů. Kouřit se smí jen mimo dům a děcka do osmnácti nesmí kouřit vůbec. Když to porušíš, jedeš domů. I když... v tomhle jsem vlastně musela ustoupit. Na soustředěních jsme kouření řešili pořád dokola, protože v romských rodinách se běžně smí kouřit od patnácti. Teď to u lidí od patnácti do osmnácti platí tak, že pokud mají z domova cigarety povolené, ať kouří, ale nesmím je vidět. Teprve

když je uvidím, tak jedou domů. Dál platí, že děcka po sobě musí nechávat vzorně uklizeno, když na turné třeba přespáváme někde na ubytovně. Úklid kontrolujeme a bodujeme. Taky je uvykáme na úplně banální věci – třeba aby říkali „prosím“. V romštině se totiž neprosí, není na to slovo.

Vyžadujete dodržování těchto zásad opravdu důsledně?

První tři dny na soustředěních spíš mhouřím oči, upozorňuju a nadávám. Pak už ale tolerance končí. Letos nám jeden kluk na hotelu kouřil, kluk a holka se spolu sešli na pokoji. Museli domů, i když jsem to obřečela. Pořád se něco takového stává. Chceme například, aby členové souboru neměli průšvihy ve škole. Loni jsme museli vyhodit jednu dívku, v pololetí měla na vysvědčení tři pětky. Ale protože ona to zpívání opravu miluje, do konce roku si pětky vylepšila na trojky. Vzali jsme ji zase zpátky.

Není takový přístup až příliš drsný?

Postupně jsem se naučila, že jediné tak se můžeme společně někam pohnout. Nejčastější chyba lidí, co se snaží pracovat s Romy – a já jsem tu chybu dělala taky – je přílišné chválení a přehnaná pomoc. Ono je to pochopitelné. Člověk si říká, že když se Romové na každém kroku potkávají s předsudky, odmítáním a rasismem, je potřeba jim to vynahradit větší vstřícností. Jenomže ono je to kontraproduktivní. V romské komunitě se totiž moc nechválí. A když se s tím setkají, začnou být namyšlení. Stačí jim zažít malý úspěch, a už mají pocit, že se nemusí dál snažit. Takže když jim ten úspěch moc servírujete, nejsou si ho schopní ani vážit. Já samozřejmě svoje děcka miluju a pomáhám jim, když narazí na skutečný problém. Teď jsme třeba jedné naší člence ze Slovenska sháněli internát, aby mohla studovat. Ale musí se to vyvažovat. Jak se říká: Jedna facka, druhé pohlázení.

A jaké máte výsledky? Jak často se podaří, že se některý z vašich svěřenců odpoutá od původního prostředí osady nebo sociálně vyloučené lokality a posune se někam dál?

Jeden hoch, který s námi začínal, studuje ve Spojených státech Berkeley College of Music, prestižní hudební školu. Dva vystudovali Karlovu univerzitu. Teď máme hodně středoškoláků. Ale nejde jenom o vzdělání. Máme jednoho kluka, dvacet čtyři roků, který už má manželku, dítě. Řekli jsme mu, aby v souboru skončil, že už je moc starý. On se urazil a na příští soustředění přijel i s rodinou. Já si uvědomila, že i tohle funguje jako vzor: děcka vidí, že je možné založit funkční rodinu. Velký úspěch taky je, že máme v souboru už pětatřicet členů, kteří jsou s námi nejméně dva roky. Ze začátku jsme měli hroznou fluktuaci, to jsem pomalu nevěděla, jak se kdo jmenuje. Dnes je ale základ sboru stabilní, což má obrovské výhody. Třeba dodržování těch

pravidel, o kterých jsme mluvili – to už si děcka mezi sebou z velké části ohlídnají sami. Můžeme pak jít dál: letos k nám na soustředění třeba přijeli studenti práv z Karlovy univerzity. Seznamovali děcka s tím, jaká mají práva, co je šikana a tak podobně. Měli jsme besedu s Petrem Torákem, českým Romem, který se uchytil jako policista v Británii. Pracuje tam s menšinami a dostal za to Řád britského impéria. Máme astronomický kurz, cvičíme jógu. Snažíme se prostě o komplexní rozvoj.

Je to maximum, kterého lze dosáhnout, nebo máte ještě nějaké další plány?

Mým snem je založit cosi jako internátní střední školu. Mám určité know-how a chtěla bych ho uplatňovat důsledně. A taky zaučit někoho mladšího, mně je už přece jenom přes šedesát. Zatím je to ale jenom sen, žádné konkrétnější plány nemám. Uvidíme, třeba se to podaří. pd

Vystoupení souboru Čhavoreng

Foto: archiv Idy Kellarové